

BERNARD MAURICE HARRIET (1814-1904)
APEZAREN MENDEURRENEAN

Haren askazgoa aberatsaren zenbait berri

Larresoro, 2004-VI-24

*Piarres Charriton,
euskaltzain osoa eta
Iparraldeko ordezkaria*

Larresoroko herri ezagunean garenaz geroz bilduak, ekaineko 24aren arratsalde goxo honetan, Bernard Maurice Harriet apezaren mendeurrenkari, euskaltzain eta euskaltzale multzo ederra, behin Haltsuko sorterrian, herriko seme handiaren izena emanik berak sortu zuen eskola girstinoari eta gero Eus-

kaltzaindiaren oroitarria ezarririk gure euskalaria sortu eta hil zen Etxeberriko aitzinaldean, gogoratzen zaigu menturaz orai hemen Larresoro Lokate-Hiriarteko teilagin nagusi Joanes Harrieten semeak, Martin Harriet notarioak argitaratu zuela euskarazko lehen gramatika, egileak honela deitu zuena: *Grammatica escuaraz eta francezez composatua, francez hitzcunça ikhasi nahi dutenen faboretan* M.M. Harriet Notari Errealac, Bayonan Fauvet, 1741, 512 pp.

Martin Harriet honetaz alabaina, Pierre Haristoyek idatzi zuen, César Duvoisini jarraikiz, Pierre Haramboure Haltsuko erretoraren arreba Graxianarekin ezkondua zela eta izan zituztela sei seme alaba, hauetarik bat Pierre Harriet abokata eta Lapurdiko prokuradorea, Fabien eta Maurice Harriet Haltsu Etxeberriko bi anaia apezten aita.

Eta geroztik, gure «jakintsun» gehienek kantu bera errepikatu digute, ohartu gabe ere Pierre Yturbide izeneko beste historialari batek, Harriet familiaren paperak hurbilagotik ikertu ondoan, *Gure Herria* aldizkarian argitaratu zuela, (1921-1) (99-108. orr.) «Les deux Harriet Procureurs du Roy au Bailliage de Labourd» (1760-1790) artikulua, hor agertzen baita, Larresoroko Martin Harriet notarioaz bestalde, Haltsun berean izan zela beste Martin Harriet bat: hau bai, delako Graxiana Haramboure zenaren senarra baitzen, bai-na ofizioz ez notarioa, mirikuaia baizik.

1741 / 03

PHOTOCOPIE
CERTIFIÉE CONFORMÉ
AU RÉGISTRE DE L'ÉTAT CIVIL

M^e 2.

Harriet

Bernard Maurice.

Née le 16 février 1741

...

... et un seul est resté qu'on le nomme Pierre, c'est lui qui a écrit
notre, par devant nous, Jean Harriet, maître officier de l'état civil de la commune de
Haldou, ancien de la paroisse, à Saint-Étienne, tout Compagnon de Saint-Martin Gathois, âgé
de soixante-sept ans, marié, et Jean-Marcel Echeverry, âgé de quarante-neuf
ans, instituteur, les deux domiciliés dans cette commune et résidents du dit lieu, lesquels nous
ont déclaré que hier, à quatre heures du soir, HENRIETTE, Bernard-Maurice, âgé de
quatre-vingt-neuf ans, père, Chanoine honoraire, né à Haldou, y domicilié, fils
des deux Pierre Harriet, Procureur Royal, et Marie Gathois, de son profession,
résides à Haldou, est décédé dans la maison d'Echeverry, ainsi qu'il nous en a
été donné avis, et les déclarants ont signé avec nous le présent acte, après que
ledit décès a été fait. —

S. Maurice,

J. Harriet,

Horra zergatik onartu behar den azkenean Maurice Bernard Harriet aperezaren burasoak Haltsuarrak zirela eta ez Larresoarrak.

Eta izatez, Haltsuko herrikoetxean dauden paperen arabera, frantsesez erra-na da: 1814eko irailaren 23an, Jean Dornaletche, Haltsuko auzapezaren aitzinean, Pierre Labihirigoyen (sic) 63 urteko larruapaintzaleak eta Pierre Dupouy 30 urteko laborariak aurkeztu dute, bezperan Etxeberrian sortua den mutil jaio berria, etxe horretako Pierre Harriet eta Haurramari Gorostarzu nagusi etxekandereen seme legezkoa, burasoek Bernard Maurice izendatu dutena.

Hortik abiatuz, ikus dezakegu non ziren buraso horien sustraiak, eta alde batetik zer zen Pierre Harriet aitaren etorkia eta bestetik zer zen Haurramari Gorostarzu amarena.

Haltsuko Pierre Harrieten etorkia

Harriet izeneko ikaskide eta irakasle zenbait izanik, badakigu aspaldian izen hori barriatua dela Euskal Herrietan eta beraz ez direla nahasi behar, lehengo Harriet militar urkuraitarrak eta Arnegiko Harriet apetz pilotari aipatua, Harriet teilagin, notario, gramatikari larresoarrak edo Harriet miriku abokat eta prokuradore haltsuarrak eta berdin auzo-herrietako beste Harriet guztiak.

Haltsun berean, egungo egunean Harriet izena agertzen zaigu, bai Karrika Etxeberri, Etxeberri zahar, eta Etxexuri-ko paperetan, bai Saint-Jean sendiak bosgarren belaunaldikotz bere esku daukan Xerrenda Olhagaraiko atalburuan zizelkaturik honela: *JOANNES DE HARRIET 1744*.

Bernard Maurice Harriet ordea, erran dugun bezala, Haltsuko Etxeberrian sortu zen 1814eko irailaren 22an eta haurraren aita, *Pierre Harriet* abokata, herri berean jaioa 1757ko ekainaren 15ean, Martin Harriet mirikuiaren

eta Graxiana Harambouren semea izan zen. Haurraren aitaso aldiz, *Martin Harriet* mirikuia, *Michel Harriet* eta *Madeleine Lascorret* haltsuarren semea, ez besterik.

Pierre Yturbideren emaitzei eratxikiz Haltsuko herriko etxean aurkitu ditugun XVIII. eta XIX. mendeetako harriet-tarren sortze-heriotze aipamenak, ohartzen gara Harriet-Haramboure senar-emazteek izan zituztela sei seme-alaba, berenak zituzten Etxeberrizaharrean eta Etxeberrian jaio eta zendu zitezkeenak, hots, Maurice Bernard Harrieten aitaren aldeko izeba eta osaba guztiak:

Hona, andreetarik hasteko, zein ziren XVIII. mende erditsutan sortu eta XIX.ean zendu Harriet-Haramboure Etxeberrizahar eta Etxeberriko izeba horiek:

1.-ik, *Janamari Harriet*, 1821eko urriaren 23an hil zen, Etxeberrizaharrean, 78urtetan, Dominique Dupouy-ren alarguna; 1743 sortu izanik etxeko andregai zitekeen.

2.-ik, *Haurramari Harriet*, 1831ko martxoaren 14ean hil zen Etxeberrizaharrean, 86urtetan; 1745ean sorturik, ezkongabe zendua.

3.-ik, *Marihaurra Harriet*, 1827ko martxoaren 24ean hil zen Etxeberrian, 78 urtetan, 1749an sorturik, ezkongabe zendua.

Hona gero hiru anaiak:

1.-ik, *Bernard Harriet*, 1805ean, hil zen, nahiz guk ez jakin zuzen zein egunetan. Montpellierren eskolaturik, Uztaritzeko miriku ofizioa bete zuen 1789ko Iraultza etorri arte bederen, eta gero 1799-tik aitzina Haltsuko auza-peze gisa sinatzen zuen. Ezkongabea zen omen, itzali zelarik, ixil-ixila.

2.-ik, *Joannes Harriet*, 1740an jaioa, 1775eko abuztuaren 17an hil zen. Bordeleko Parlamentuan abokat egin zen behin eta gero aitak, 1760an, 6500 libera ordaindurik, Lapurdiko Biltzarraren prokuradore karguaz jabetu zen. Kargu horrekin, Parisera joan zen 1773an lapurtarren eskubideen mendekatze-za Prokuradore gaztea; baina 1775an, lan ona eginik, etxera itzuli orduko, oiha-nean ehizan zebilela, istripuz hil zen, oraino gazterik.

3.-ik, *Pierre Harriet* aldiz, 1757eko ekainaren 15ean Haltsun jaioa, Etxeberrian hil zen 1833ko abenduaren 8an, 76 urtetan. Anaia Joannesen urratsei jarraiki zitzaien hastetik eta ofizios abokat baitzen bera ere, anaia hil zelarik, haren ondotik, Lapurdiko Prokuradore kargua hartu zuen 1775ean. Iraultza aitzineko urte ilun haietan, Lapurdiko Biltzarraren eskubideen zaintzale tematua agertu zen bururaino. Hala nola, 1786an, Hazparneko emazteen jazarraldi famatuaren karia, Laurent Urtubia Garro Lapurdiko bailearekin de Neuville Baionako Intendente jaunari gogor egin ziotelarik eta amore emanarazi ere.

Ohiko legearen arabera, 1789ko irailaren 22an Uztaritzen Pierre Harrietek egin zuen azken epaiketa kriminala, 1790eko irailaren 30ean berriz azken epaiketa zibila; baina zorigaitzez, 1791eko urtarrilaren 15ean, Frantziako lege berria onartu behar izan zuen: Pierre Dassance idazkaria eta Martin Dibabe presoazina zirela lekuko, berak giltzatu zuen behin betiko, Prokuradore bezala, herriko gazteluan, Lapurdiko Biltzarraren Auzitegi Goihena.

Hortik lekora, baitzekien Piarres Harrietek berari ere laster etorriko zitzaiola preso sartzeko ordua, beste herritar askok bezala, mugaz bestaldera ihes egin zuen. Oiartzun eta Hernaniko alde horietan, Larresoroko irakasle eta ikasle lagun ohi zenbaitekin elkartasunean bizi izan zen bizpalau urtez. Gero, erauntsia urruntzera zoala entzutearekin eta, menturaz Bernard Harriet anaia mirikuia herriko auzapez hartzen zutela jakitearekin, Haltsura itzuli zen.

Eta hona non, 47 urtetara heltzearekin *Pierre Harriet* jaun abokata ezkontzen den *Haurramari Gorostarzu* Lekorne Urrutiako andregai gaztearekin. Ezkontza hau ordea, Hazparden diogun bezala Landesetako «Sen Bisentsen» edo *Saint Vincent de Tyrosse* herrian ospatu zen, 1804eko apirilaren 12an, zeren eta 1791an, elizaren gibeledu Northon jauretzea erosirik, hor bizi baitziren geroztik Haurramari Gorostarzu andregai eta haren buraso eta haurri-deak

Ezpeletako Gorostarzutarren etorkia

XXI. mende hastapen honetan aitzineko hiruzpalau mendeetako euskal historia ikertu nahiko duen edozeinek aurki dezake Gorostarzu bat, herriko, auzoko edo urrungo politikaren, armadaren, elizaren, ekonomiaren, nahiz literaturaren gorabehera zerbaitetan sarturik.

Nihonek ezagutu nuen Duvoisin-Gorostarzutarren aztarnak bilatzen niretuek *Bertrand de Gorostarzu*, Northon-eko nagusia, geroztik zendua. Jaun horrek, 1980eko hamarraldira heltzearekin, familiako paperetan lau liburu betetzeko doia xehetasun bildua zuen gorostarzutarren askazgoaz. Haren lanari esker erran dezakegu orain nondik eta nola zetorren Bernard Maurice Harriet-Gorostarzuren ama, Haurramari Gorostarzu Lekornekoaren etorkia.

Baionatik Iruñera Dantxarian gaindi doan egundainoko bide bazterrean, mugatik hara 17. kilometroan eta, Arizkun herriko lurretan zutik dagoen etxe zahar huts batek gaurdaino *G(or)ostarzu* du izena.

Nahiz *Gorostarzu*, *Gostarzu*, *Gorostarazu*, edo *Gorostarce* deitura ageritzen den XVI. mende hondarrean eta XVII. mende hatsarrean bai Zuraiden, bai Seguran bai Bordelen, bai Ezpeletako elizaren barneko apezten hilobian, iduri luke, geroago Segura, eta Bordele baino urrunago, La Platako ibaial-

dean kokatu diren Gorostarzu guzientzat bezala, egundainotik Gorostarzutaren etxondoa *Arizkuneko Gostarzu* izan dela.

Ezen Gorostarzu izena galdu baldin bada ere etxondoan berean, *Gorostarrazu-Errazuriz* belaunaldiarekin, Migel Gorostarrazu nagusia bapatean hiltzen delarik 1675eko abenduaren 31an, ohartzen gara, galtze hori gertatu baino lehen, Arizkuneko Gostarzu, 1609an, jaio zela *I. Joannes Gorostarzu* I. Martin Gorostarzu-ren semea, eta seme hori 1640ean joan omen zela Ezpeleta *Harriagako Maria*-rekin ezkontzera.

Eta horrela, XVII. mende hondarrez geroz, Gorostarzu etxekoen esku izan da Ezpeletan Harriaga XX. mende arte bederen, nahiz zuhaitz horrek urrun hedatu dituen aspaldian bere adarrak Ezpeletatik, Larresoro, Sara, Heleta, Orzaize, Lekorne eta Baionan gaindi Landesetaraino eta gero urrunago oraino.

Xehetasun guztietan sartu gabe, ikus dezagun behin Ezpeletan berean *II. Joanes Gorostarzu* bat badugula, II. Martin Gorostarzu eta Kattalin Berindoagaren semea, 1696an Annaeneko eta Martinoreneko nagusi bezala agertzen zaiguna.

Geroxeago ez genuke ahanzi behar *III. Joanes Gorostarzu* deitzen ohi den Martin Gorostarzu eta Graxiana Loste Otsabidekoen semea, 1750eko otsailaren 10ean ezkondu baitzen Gratianne Olhagaray Basaburu Alhurreko andregaiarekin eta sei haur izan ondoan 1770/1771 hirian zendu. Haren alarguna berriz, 1786ean bizi zen oraino eta orduan Alhurreko Gorostarzutarren etxean sartu zen Jean Etchegaray nagusi berria.

Aitaren ondotik, 1840ean aurkitzen dugu Pierre Etchegaray Alhurreko nagusi gaztea eta heltzen gara XIX. mendean, Guillaume Etchegarayekin elizadorre anitzetan *Etchegaray Espelette* sinatzen zuen erlojugileraino eta azkenean haren seme Jean Baptiste Etchegaray (1881-1961) «Choko Maiteko» nagusiaren bitartez, XX. mendean, 1943an, II. Aintzina-n *Alhur* sinatzen zuen Roger Etchegaray (1922an jaio) kardinalaren, Jean Etchegaray (1925-1982) anaia apez zenaren eta Maite Etchegaray (1931n jaio) arrebaren, hots hiru haurrideen familiaraino.

Aintzineko mendeetara itzuliz ordea erran dezagun bada, III. Joanes Gorostarzuren anaia bat, hura baino lehen jaioa, 1705ean, eta Migel Gorostarzu deitzen zena, Harriagako Graxiana Otsabiderekkin ezkondu, arbasoen etxera itzuli zela. Harriagako nagusi berriak familia ederra hazi zuen, bai eta Ezpeletako auzapez kargua izan ere, 1764ean zendu aitzin.

Sasai beretsuan ordea bizi zen beste Migel Gorostarzu baten eta Estebeni Ithurrartekoaren semea, *IV. Joanes Gorostarzu*, 1723an jaioa, 1740an ezkondu zena Kattalin Berindoaga Annaeneko alabarekin. Gero, Florentxaenean bizi zelarik ostaler eta tratulari gisa, hau ere 1769an auzapez egin zuten eta 1791an hil zen.

Anartean, Harriagako Migel eta Graxianaren seme gehiena, 1739an sortua, *V. Joanes Gorostarzu* dukeguna, kirurgilari edo, orduan erraiten zen bezala, *barber* egin zen eta, Elizaldeko Anamari Zubiburu andregaiarekin ezkondu 1769an. Zorigaitzez, 44 urtetan hil zen, 1783an, lau haur tipi uzten zizkiola bere alargunari.

Frantziako Iraultza etorri zelarik, ordea, eta bereziki 1794ean, Elizaldeko ama, alabek mugaz bestaldera ihesi joan aitzin, harrigarriko fede aitormena egin zuten herriko eliza betean, jadanik amore emana zuen Diharasarri apezari jazarri zitzaielarik Gorostarzu anderea: «Malurusa!» oihuka oldartuz jaun Bikarioari.

Geroago Hegoaldetik itzuli-eta, *Mariana Gorostarzu*, Hazparneko komentuan egon serora ohia, sortetxean berean bere aitzineko ohituretara bildu omen zen.

Bigarren alaba *Janamari Gorostarzu*, 1803an ezkondu zen Jean-Pierre Duvoisin Ainhoako mugazainarekin eta haien sei haurretarik bi ezagunenak aipatuko ditugu bakarrik: *César Duvoisin* kalonjea (1805-1869) eta *Janpiarre Duvoisin* euskalzale eta idazle handia(1810-1891).

César DUVOISIN (1805-1869)

Hirugarrena *Martina Gorostarzu*, 1802an ezkondu zen Jean Darance-
ttekin.

Laugarrena *Joana Gorostarzu*, 1808an ezkondu zen Janpiarre Duhalde
notarioarekin eta haien alaba Mariana Duhalde eta Josep Agorrekaren semea,
Janbatista Agorreca apeza, 1840ean sortua, Laurent Diharasarri Kanboko erre-
torearen eta haren kideko apez erregezaleen Erromako auzi ezagunaren aku-
latzaile sutsua agertu zen 1890ean.

* * *

Horretan uzten dugu XVIII. mendeko Harriagako eta Elizaldeko V. Joa-
nes Gorostazuren ildo, ondotik baitatozkigu izen bereko haren beste bi anaia:
lehen *VI. Joanes Gorostarzu* (1741-1809) dugu, hain zuzen, gure azterketa-
ren helburu nagusia, hau izan baitzen alabaina Lekorneko Haurramari Goros-
tarzuren aita eta beraz besteei baino zenbait xehetasun gehiago zor baitizkio-
gu; bigarrena aldiz *VII. Joanes Gorostarzu* (1743-1791), Sarako Bikario higatu
ondoan, Frantziako Iraultza denboran Landesetako bere anaiaren etxean ater-
betu baitzen eta, laster han berean hil eta ehortzi ixil-ixila.

Anartean behar dugu oroitarazi zer gertatu zitzaion Ezpeletako IV. Joa-
nes Gorostarzu auzapez ohia 1791n hil ondoan, haren seme *VIII. Joanes Go-
rostarzuri*, Frantziako Iraultza etortzearekin. Jaun hau alabaina, 1759an jaioa,
1784ean Haroztegiko Dominika Etxeberrirekin ezkondua zen eta bizpahiru
seme alaba izan zituzten. Bestalde notario eta baroiniako epaile kargutan sar-
tua zen, baina 1789ko maiatzaren 31n Dominika bere laguna galdua zuen.

1793an ordea, jadanik alargundua zelarik eta bere hiru haur tipiekin gel-
ditua, hona non preso ezartzen duten Haroztegiko nagusia, etxean hatzeman
dizkioten serora batzuen gutun eta Nazionearen kontrako kantu batzuegatik.
Gero Baionako Auzitegi iraultzaileak ontasun eta kargu guztiak kentzen diz-
kio, hiltzera kondenatzen du, eta 1794eko martxoaren 17an, «Libertatearen»
plaza erdian, Duhalde Ezpeletako auzapezari eta beste bospasei gizon eta
emazte lapurtarrei bezala, lepoa mozten diote Frantziako Errepublikaren ize-
nean.

Baina horrela «gillotinaturik» hil zen *VIII. Joanes Gorostarzu* aipatu eta,
ez gaude haren seme Batista Gorostarzu eskalapoigileaz, Margarita Etxenike
honen andreak eta haien seme *IX. Joanes Gorostarzu* apezaz bi hitz erran gabe:

1829an Ezpeletan sortua, Larresoron eskolatua, 1854ean Bardozen eta
gero Bikario, Donapaulen Bikario egonik, Erroman gaindi ikasten ibili zen,
Pariseko Grenelle auzoan sei zazpi urtez apezlanetan higatu eta Senpere Az-
peltzeko osaba-izeben etxera etorri eri handi. Laster, 1868ko martxoaren
20ean, 38 urtetan, hil zen.

Bizkitartean euskal literaturaren alorretan apur bat alhatu baldin bagara
aitortuko dugu, delako Jean Gorostarzu Etxenike hau ez zela bakarrik izan bere

etxeko etorkiaren lehen ikertzaile tematsua, baina «Egun Eliza besta» (1856), «Orhiko txoria» (1859) eta azkenik «Desesperantza», hiru olerki hunkigarriak «Haroztegi» eta «Duhalde» sinatzen zituen poeta bikaina eta beraz, behar genukeela, menturaz jarri, bere askazi Ainhoako Duvoisin «Elizalde» edo «Gazteluberri»-ren konpainian eta belaunaldi bereko Joanes Kamusarri (1815-1842) Ziburuko apez gazte erromantikoaren parean.

Eta azkenean, Ezpeleta Harriagatik herrian berean hedatu ziren Alhurreko, Annaeneko, Elizaldeko edo Haroztegiko Gorostartzutarren erroak apur bat harrotu eta. Goazen orain, Ezpeletatik Lekornera.

Lekorne Urrutia-ko jendakia

Gorostartzutarren etxeko paperei behatuz, ohartzen gara Migel Gorostartzu Harriagako tratulariaren seme gazteenak, VI. *Joanes Gorostartzu*, 1741ean jaiotako utzi zuela kontu liburu arraro bat berak 23 urtetan (hots aita hil-eta) (1764) idazten hasi zuena eta 31urtean hetsi (1772). Hortik ikus dezakegu gure gizonak bazituela gaztedanik, aita jaunaren bidetik, egur, ikatz, taula, arraxina, mundrun eta galipot tratulari gisa, harreman handiak Baionako judu ala kristau burges askorekin, bai eta Bardozen edo Bilbaon eta Landesetan herri anitzetako merkatari, itsasgizon, etxekojaun, kalonje eta erretor duntu batzuekin.

Ez zen beraz nehor harritu, 1772ko otsailaren 19an, Baionako katedralean, ospe handitan, ezkondu zelarik Joanes Gorostarzu, Ezpeleta Harriagako Migel Gorostarzu nagusi zenaren eta Graxiana Otsabide etxekandearen semea, Joanes Lahirigoyen eta Maria Ondikola Lekorne Urrutiako nausi etxekanderen alaba Maria Lahirigoyen-ekin, lekuko zituztela, jaunaren aldetik, anaia bi: Joanes Gorostarzu apeza eta Joanes Gorostarzu kirurgilaria eta, andrearen aldetik, haren aita Joanes Lahirigoyen eta anaia Joanes Lahirigoyen apezgaia.

Zenbait egun lehenago, 1772ko urtarrilaren 28an, Lekornen berean, Urrutiako Maria Lahirigoyen andregaiaren, Baionako (sic) Joanes Gorostarzu honen gizongaiaren eta bi horien ondokoen faboretan, Urrutiako Lahirigoyen-Ondikola nagusi-etxekanderek sinatua zuten Duhalde erret notarioaren aitzinean, beren alabaren ezkont aitzineko kontratua, Hazparnetik, Ezpeletatik, Aiherratik eta Heletatik etorri familiako jauneria ederra zelarik lekuko.

Landesetako Gorostarzu familiak berrehun urtez geroz bere esku daukan kontratu horretan agertzen diren Lekorne Urrutiako paper zaharrek erakusten dute Nafarroako erreinuaren historian zehar biziki usu aipatzen diren Garro, Irone, Artagieta, Salaberri, Irunberri, Mendilahartsu, Santamaria edo Harrieta izenen erdian aurkitzen dela Iparraldeko Urrutia edo Durruti-tarren etxondoa.

Hortik landa, Baionako katedralaren itzalean daukagun *La Monnaie* karrakako 9. Dibusty etxean jartzen badira ere behin batean, 31 eta 22 urteko ezkonberriak, ez da dudarik Urrutiako alabak ez dituela berehala ahanzi ez bere sortetxea ez bere burasoak, ezen haren jaun ezpeletarra hilen zaiolarik Landesetan, bizirik gelditzen diren 9 haurretarik seme bakarra eta 8 alabetarik 6 edo 7 bederen Lekorne Urrutian sortuak izanen dira, nahiz ez den gero hauetarik bihi bat Lekornen hilen ez ehortziren.

Hona bada zein ziren *Gorostarzu-Lahirigoyen* senar-emazteen haurrak, aita hil zitzaian urtean, 1809an, oraino bizirik zeudenak:

– 1.-ik, 1775eko apirilaren 26an Lekornen bataiatua, *Haurramari Gorostarzu*: Haltsuko Pierre Harrietekin 1804ean ezkondu eta 8 haur izanik, 1834ean zendua.

– 2.-ik, 1777ko apirilaren 26an Lekornen bataiatua, *Janamari Gorostarzu*: Hiriburuko Vincent Lacoinekin 1795ean ezkondu eta 14 haur izanik, 1845ean zendua.

– 3.-ik, 1780eko martxoaren 30ean Lekornen bataiatua, *Mariana Gorostarzu*, Landesetako Sen Bisentsen Jean Darricau-rekin 1810ean ezkondu eta hiru haur izanik, Saint-Geours de Marennen, 1838an zendua.

– 4.-ik, 1781eko uztailaren 30ean Lekornen bataiatua, *Marixume Gorostarzu*, Sen Bisentsen François Lagroletekin 1807an ezkondu eta 9 haur ukanik eta Saubioneko La Graulhet jauregian bizi izanik, 1853an Akizen zendua.

– 5.-ik, 1785eko uztailaren 1ean Lekornen bataiatua, *Marihaurra Gorostarzu*, Sen Bisentsen Jean Dihursubehere Saratarrarekin 1817an ezkondu eta hiru haur ukanik 1823an Saran zendua.

– 6.-ik, 1787ko otsailaren 6an Lekornen bataiatua, *Maia Gorostarzu*, Sen Bisentsen Pouilloneko Adrien Dutournierekin 1823an ezkondu eta hiru haur ukanik, 1872an Baionan zendua.

– 7.-ik, 1790eko irailaren 24ean Lekornen bataiatua, *Joana Gorostarzu*, Ahurtiko Joseph Lamagdelaineekin 1790ean ezkondu eta 8 haur ukanik, 1820ean zendua.

– 8.-ik, 1792ko urriaren 21ean Lekornen bataiatua, *Janbatista Gorostarzu*, etxeko seme bakarra, Landesetako bere etxera ezkondu zena 26 urtetan, 1818an, Marie-Marceline Marithourry, Saint Martin de Hinx-eko medikuaren alaba eder eta gaztearekin. Haur andana izan zuten eta senarra 47 urtetara heltzearekin hil zen 1839an, andrea berriz 40 urtetara heltzearekin 1843an.

– 9.-ik, eta azkenik, *Julie Gorostarzu* 1799ko urtarrilaren 1ean Sen Bisentsen sortu eta bataiatu bakarra, gero Pauleko San Bixintxoren serora izanik, 1857an Lyonen zendua.

Zerrenda horrek berak erakusten digu zer aldaira handia egin zukeen, Lekorne Urrutiatic Landesetako Sen Bisentsera, Gorostarzu-Lahirigoyhen familiak, XVIII. mende hondarretik XIX. mende hatsarrera gertatu zen bihurtu gunea.

Errana dugu bada Joanes Gorostarzu Urrutiako nagusi gazteak bazuela ezkondu aitzin, Baionako portutik negozio handia, 1789ko Iraultza etortzean azkarki finkatua. Landesetako Sen Bisentse herrian begiztatua zuen ere ondasun ederra, Northoneko etxaua deitua. Urrutiako jendakien d'Artaguiet-etarik zetorren eta Ameriketako gerlan itsasontzietako aitzindari ibilia zen Jean-Baptiste Moisset adiskide alargunaren eskuetara eroria baitzen delako ondasuna, 1791ko apirilaren 28an, kontratuz erosi zioten bere jabeari delako etxaldea Joanesek Gorostarzuk eta nolazpait askazi zuen Haurramari Lahirigoyenek.

Ondoko urte ilunetan, Ezpeletan, odola ixurtzeraino pairatu zuten Frantziako Iraultza, Gorostarzutarren. Bizkitartean, Sen Bisentsen, nagusi-etxekandere berriek, Northoneko atalaitatik aski zuhurki kudeatu zituzten beren familia eta ondasunak.

1991ean berean, adibidez, VI. Joanes-ek Harriagako anaia apezka VII. Joanes bere etxean aterbetu zuela Sen Bisentsen eta hor berean hil zitzaizela errana dugu.

1794ean aldiz, Elizaldeko koinat alarguna eta ilobak mendiz bestaldera iragan zirela jakin zuketean Landesetan bai eta ere, nolaz ez, Haroztegiko VIII. Joanes Gorostarzu Baionan *gillotinatua* izan zela. Frantziako *Terrere* edo *Bel-*

dur ikara sasoi hartan berean, hots, martxo- maiatz irian, Northoneko nagusia ere VI. Joanes preso eramana izan zen Akizera. Beharrik, hiru hilabeteren buruko, askatu baitzuten nolazpait!

Baina, urte berean, Iraultzaileek desherriratu zituztelarik mugako euskaldunak ehunka eta milaka Gaskoinia aldera eta, Sen Bisentseko elizan berean 300 emazte preso zeuzkatelarik, 38 urteko Michel Gorostarzu potikarioak, Capbretoneko elizan preso egon ondoan, bera ere preso zegoen Northoneko nagusiaren anaia gazteenak, Tosseko presondegian aurkitu behar zuen 33 urteko Maria Berterretxe bere andrea.

Azkenean, udaminean etorri baitzen Parisen *Thermidor*-eko 9., hots, Robespierren heriotza eta orduan Landesetako presoak askatzen hasi zitezkeen –ez ahantz Baionako Teresa Cabarrus-en eragina gertakari horretan– zeren eta askatu berri duten Sen Bisentseko herri gizonak gomendatzen diote orduan Joanes Gorostarzuri berari:

33 euskaldun aizkolari eta ikazkin har ditzan berekin behar den egurra eta ikatza ekartzeko gisan Errepublikari.

Ondoko hilabetean, ehun bat langile ba omen zituen bere kontu Northoneko nagusiak *Errepublikaren artaldean zaintzeko*. Eta zergatik ez dugu susmatuko artalde horiek ere, aitzineko aizkolari, ikazkin eta artzainak bezala, mugako euskal deserriratuak zirela?

Dena den aldaketa askoren ondotik, ohartzen gara 1800ean, Landesetako prefetak Joanes Gorostarzu Northoneko nagusia izendatzen duela Saint Vincent de Tyrosseko auzapez, ez baita familiako azkena izaneren ondoko bi mendeetan, edozein izanik ere Pariseko gobernua.

Dena den, 1809 urtarrilaren 8an zendu arte atxiki zuen kargua Northoneko nagusiak eta ordukotzat bere 9 haurretarik bizpahiru alaba ezkondurik eta familiaturik baldin baziren ere, oraino luzaz Mari Lahirigoyen ama alar-gunak, «Amatxi» deitzen zutenak, gobernatu zuen etxondoa, bera 84 urtetan, 1834eko martxoaren 31n hil arte.

Hortik hara, sei belaunalditan barrena nola garatu diren Landesetako Gorostarzu-tarren erroak luzeegi liteke kontatzea, soil-soilik erranen dugu laburzki jadanik aipatu eta, ez aski ezagutu dugun Bertrand de Gorostarzu (1927-1982) zenaz bestalde, zein izan diren gaur arte nihonek ene bizian nolazpait ezagutu ditudan izen bereko bizpahiru landestar-euskaldun pertsona aipagarriak:

– 1.-ik, *Mgr Charles de Gorostarzu* (1860-1933) aipatu ziguten Uztaritzeko apezgaitegian, haren ondotik Chinako Yunnan aldean haren kargu bera hartua zuen Mgr Larregain senpenter ikasle ohia etorri zitzaigularik ikustera 1939an.

– 2.-ik, *Aita Bernard de Gorostarzu* (1890-1970) ezagutu nuen aski ongi 1946-1948 arteko ikasturteetan Erroman, hura ere han bizi izan baitzen orduan, eta 17 urtez Jesusen Lagundiko buru-lehenaren aholkulari handi izanagatik, laket baitzitzaion tarteka Baionako bi euskaldun apez ikasle gazteekin solas egitea, bereziki Akizeko Clément Mathieu apezpiku hazpandarra han gaindi zebilelarik.

– 3.-ik, *Migel de Gorostarzu* (1883-1928) aitzinekoaren anaia: aspaldiko *Gure Herria*-ren zenbakietan haren artikulua sakon eta ausartak asko miretsiak nituelarik, anaia Bernard jesuitak berak salatutik jakin nuen zer bihozmina izan zen etxe koentzat eta beretzat, Migel ustegabetarik hil zitzaielarik bapatean, Pauen, haren zibilean ehorztea, *Action Française Française*-n barne izanez, eskumikatua zelakotz.

Eta oraingoan bagoaz Haltsuko Harriet-Gorostarzu sendiaren ondareaz hitz egitera.

Haltsuko Harriet-Gorostarzu ondarea

Badakigu engoitik, 1804eko apirilaren 12an ezkondu zirela Landesetan, San Bisentseko Northon etxaldean Lekorne Urrutiako andregai *Haurramari Gorostarzu* eta Haltsu Etxeberriko nagusia *Pierre Harriet* eta orduz geroz, Haltsuko Etxeberriko finkaturik, Pierre Harriet – Haurramari Gorostarzu senar-emazteek 8 haur izan eta hazi zituztela. Hona haien sail osoa:

– 1.-ik, *Marie-Agathe Harriet*, 1805eko otsailaren 3an jaioa, etxeko andregai. Sortetxean bizi izanik, berak zituen gaztetan artatu etxeko xaharrak jadanik aipatu ditugunak, hala nola, bere izeba *Marihaurra Harriet*, *Janamari Harriet* eta *Haurramari Harriet*; gero berriz bere aita *Pierre Harriet*, 1833ko abenduaren 8an, 76 urtetan hila; 1842ko irailaren 26an aldiz, auzoko Etxexurian, 90 urtetan, hil zen *Gaxuxa Harriet*, Bernard Saint Jean-en alarguna eta, azkenik, 1863eko azaroaren 16an, 88urtetara heldurik, hil zitzaion bere ama *Haurramari Gorostarzu*, Pierre Harriet zenaren alarguna.

Dena den, andere Agathek jakinen zuen familiako berri, baina bestalde emazte argia eta eskolatua baitzen, Eduardo Dibildos iloba apezak salatzen digun bezala, Bossuet eta Fénelonen arteko eztabaidek kezkatzen zuten eta Félicité de Lamennais-ren liburuek guztiz interesatzen, nahiz bere zerbitzuko bi sehiak, Ana sukaldariak eta Fermina anderauren edo gelari gazteagoak, uzten zioteten baratzeko, solaseko eta liburutako astia.

Adinean han harat joan ondoan bada 1878an, ez zen lotsa izan bere anaia, Maurice Harriet apezka berekin hartzeko. Ordainez honek lagundu zuen azken egunetan eta bien hilobia egin zuen ere, elizako apiriko azpian, 1890eko eta 1904eko behar orduan.

– 2.–ik, *Jeanne Harriet*, 1806ko azaroaren 11an jaio eta, laster zendu zen.

– 3.–ik, *Bernard-Fabien Harriet*, 1808ko urtarrilaren 24ean jaioa, 1832 apeztua, lehenik Larresoron eta gero Oloronen irakasle izan ondoan, Parise Juillyko ikastegian ibilirik, 1842an Baionara itzuli zen, Saint Léon ikastegiko zuzendari izaiteko. 1844ean ohorezko kalonje egin zuten eta 1869ean kalonje tituludun, baina bi urteen buruko, 1871ko irailaren 3an, hil zen.

– 4.–ik, *François-Auguste Harriet*, 1809ko abuztuaren 24ean jaioa, Hazparnen bakezko juje izanik eta 1840ean Paulina Berhorekin ezkondurik, Garat-Pikasarriko Harriet–Berho familia finkatu zuen. Eta horrela haien 5 haurretarik bi bakarrik aipatzeko hona lehenik, *Marie-Justine Harriet* 1843ko irailaren 9an Hazparnen sortua, ezkondu zen Jean-Baptiste Durruty bastidar medikuarekin, baina senarra bapatean hilik 1898ko uztailaren 13an, honen ordezkoa etorri zen Parisetik Pierre Broussain (1859-1920) mediku berria, euskaltzainek aski ongi ezagutu behar genukeena (1):

Pikasarriko Justine Harriet Durruty-ren alaba *Paula Durruty*, Hazparnen jaioa, 1881eko abenduaren 8an, ezkondu zen Kanbo Haltienera eta han bere ama Marie Justine 1915eko urtarrilaren 6an galdu baino lehen, Paula Durruty Halty-ri sortu zitzaion, 1910ko otsailaren 8an, bere alaba *Mayi Alice Halty*, guhonek ezagutuko dugun Harriet-Berho familiako azken abarra, 1984eko ekainaren 30ean, Hazparneko klinikan hil zitzaiguna.

Eta *Harriet-Berho* familiaren beste ondare bat aipatzeko, hona orain *Xabier Harriet*, 1846eko abenduaren 24ean Pikasarrin sortua. 1870ean apezturik, Senperen bikario izan zen behin, gero 1880ean erretor Basusarrin, 1885ean Dohoztírin, 1890ean berriz Aiherran eta dirudienez zuhurtzia handia erakutsi zuen orotan, baina 1907an, Jose Mendiague bertsolariaren kantu gaizto zenbait ukanik Montevideotik, bere Hazparneko sortetxera erretiratu behar izan zuen eta hor hil zen 1916ko apirilaren 8an (2):

– 5.–ik, *Marie-Pauline Harriet*, 1812ko ekainaren 18an jaioa eta 1842an Hazparne Senbosenek Jean Dibildos (+1874) larrupaintzalearekin ezkondurik Valladolid-en finkatu zen, 5 haur izan zituen eta haien artean *Mgr Eduardo Dibildos* (1856-1939) Hazparne eta Lekornen gaindi ahantzi ez dena, haren etxeko ondasunak «obra onetan», hots, apezetxe, gaztetxe eta ikastola eraikitzeke hazpandarrek ongi baliatu dituztelako eta Parisen gaindi apez eza-guna zelarik, Gerson eta Bossuet deitu bere gobernuko eskoletan, oroitzapen ona utzi baitzien asko gisatako jendeari, hala nola, Azkue eta Broussain-i (3):

(1) Ikus, P. Charritton, *Pierre Broussain sa contribution aux études basques*, C.N.R.S., 1985.

(2) ikus, P. Charritton *Jose Mendiague, haren bizia eta haren kantuak*, Etor, 1992.

(3) Ikus, *Resurrección María de Azkue eta Pierre Broussain-en arteko elkarridazketa*, Iker 4, Bilbo, 1986.

Mgr Eduardo DIBILDOS (1856-1939)

ikus, Iker-4, haien bien Elkarridazketa bai eta ere berak aitortzen duenaren araber, Jean-Paul Sartre (1905-1980) ikasle agnostiko gazte erneari (4):

Paulina Harriet bera 1891ko azaroaren 16an zendu zen, baina haren ize-na darama 1912az geroz Valladolideko karrika batek, zeren eta 1884ean Paulina Harriet-ek berak hiri horretan eraiki baitzuen auzoko haurrentzat *Lurdeko Ama Birjinaren Ikastegia*, geroztik asko hazi dena.

Baina Dibildos industria eta negozioaren izena ere ez omen da oraino galdua Valladolid-en gaindi, egiaztatu izan dugun bezala, Amaia Okariz, Euskaltzaindiko prentsa arduradunari esker.

– 6.-ik, *Bernard-Maurice Harriet* (1814-1904): Larresoroko seminarioan eta gero Pasaiaiko jesuitetan eskolatu ondoan irakasle egon zen behin Parisen berean eta gero 28urtetan 1842an apeztu anaia Fabien bezala. Gero Baionako san Leonen zuzendari izanik, Seminarioko irakasle izendatu zuten eta hortik landa Madrileko Frantsesen san Luis etxeko buru izan zen 1854tik 1878ra. Azkenean Haltsuko sortetxean 26 urte iraun zuen oraino bere hiztegi aipatua beti

(4) Ikus, J.P. Sartre, *Les Mots*, 1954.

landuz eta landuz 1904ean zendu zenaz geroz. Bizkitartean hil aitzin eskola giristino bat eskaini zion Haltsuko herriari eta oixtion ikusi dugu Haltsuko herriak ez duela ahantzi, haren izena eman diotenaz geroz egun eskola horri. Euskaltzaindiak bere aldetik haren sortetxea markatu eta hilobia agurtu ondolan, hemen orain Larresoron Maurice Harriet euskalari handiaren obra gorai-patzen du.

– 7.-ik, *Marie-Amélie Harriet*, 1816ko ekainaren 14ean jaioa, Martin Har-doy Kanboko notarioarekin 1872an ezkondu zen eta gero, 91 urtetan, ondokorik izan gabe zendu 1907ko abuztuaren 13an.

– 8.-ik, *Félicité Harriet*, 1820eko abuztuaren 24ean jaioa, geroago, bere ahizpa Paulinaren ondoan ezkongabe bizi izanik, Valladoliden hil zen.

* * *

Iturriak

- *La vie de M. Daguerre fondateur du Séminaire de Larressore*, César Duvoisin, Bayonne, 1863.

- *Recherches historiques sur le Pays Basque, I. & II.* P. Haristoy, Bayonne, E. Lassserre, 1883-1884.

- *Les paroisses du Pays Basque au XVIIIe siècle et pendant la période révolutionnaire, I & II.* P. Haristoy, Pau, Vignancour, 1895-1901.

- *Gramatica escuaraz eta francecez, composatua francez hitzcunça ikhasi nahi dutenen faboretan.* M.M. Harriet, Notari Erreialac, Bayonan: Fauvet, 1741, 512 pp.

- Harriet, Etienne (1714-), *Jésuites diocésains en 1762*, P. Couteault, RHAB,194.23,VI 1.

- *Gure Herria* 1921, 1925, 1926, 1927 eta 1931ko zenbakietan, Migel Gorostarzu, P. Yturbide, Edouard Dibildos, Michel Etcheverry eta Louis Dassancen artikulua.

- *Archives diocésaines, place Mgr Vansteenberghé*, 64100 Bayonne.

- *Archives des Missions Etrangères*, rue du Bac Paris: (Mgr Charles de Gorostarzu (1860-1933).

- *Archives Jésuites*, 15 rue Raymond Marcheron, 92 170 Vanves: R.P. Bernard de Gorostarzu (1890-1970).

- Haltsuko eta Ezpeletako herri artxiboak.

- Landesetako Sen Bisentsen (Saint Vincent de Tyrosse) gorostarzutarren Northoneko etxondoan, 1927, sortu eta 1982an hil Bertrand de Gorostarzu zenak, duela 30 bat urte (1974-1979) etxekoentzat bildu zituen eta berak, hil baino lehen ezagutarazi zizkidan Gorostarzu familiako 4 liburukien agiri, paper eta argazkiak.